

ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის თავისებურებები კომერციულ ბანკებში

ნაზი გვარამია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, საქართველო

საკვანძო სიტყვები: ბუღალტრული აღრიცხვა, აუდიტი, კომერციული ბანკები

თანამედროვე ეკონომიკურ ურთიერთობებში აუდიტორული კონტროლი მართვის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ელემენტს წარმოადგენს. ყველა სახის აუდიტი წარმოადგენს დიაგნოსტიკური გამოკვლევის განხორციელების სპეციფიკურ სისტემას, რომელიც საშუალებას გვაძლევს ვაკეთდეს დასკვნა ორგანიზაციის საქმიანობის ეფექტურობის ხარისხსა და მისი სრულყოფის გზებზე. ცნობილი მეცნიერის, პ.ე. შენდლერის განმარტებით, „აუდიტის არსი მდგომარეობს იმ მიზეზების დიაგნოსტიკაში, რომლებიც წარმოქმნიან ორგანიზაციაში პრობლემებს, მათი არსებითობის და აღმოფხვრის შესაძლებლობების შეფასება და ორგანიზაციისათვის კონკრეტული რეკომენდაციების შემუშავება.“

აღსანიშნავია, რომ თანამედროვე მსოფლიო პრაქტიკა განიხილავს ასევე ცალკე აუდიტს პერსონალის მართვის სფეროში, რაც უკვე შემდგარი მოვლენაა საერთაშორისო დონეზე, მაგრამ შედარებით ახალი პოსტსაბჭოთა სივრცისათვის, მათ შორის საქართველოსათვის. ევროპული ქვეყნების პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ აუდიტი შრომით სფეროში მოიაზრება როგორც „სოციალური აუდიტი“. ფრანგი მეცნიერის, სოციალური აუდიტის ინიციატორის და სოციალური აუდიტის საერთაშორისო ინსტიტუტის პრეზიდენტის რ. ვატიეს აზრით, „სოციალური აუდიტი არის დაკვირვების ხერხების, მართვისა და ხელმძღვანელობის ინსტრუმენტი, რომელიც ფინანსური და ბუღალტრული რევიზიის ანალოგიურად იძლევა საშუალებას, შეფასდეს კომპანიის შესაძლებლობები, წარმოქმნილი სოციალური პრობლემების მართვაში, რაც განპირობებულია პროფესიონალური საქმიანობით.“ ჩრდილოეთ ამერიკის ქვეყნებში გამოიყენება ტერმინი „ადამიანური რესურსების აუდიტი“, რომელიც გულისხმობს ორგანიზაციის პერსონალის მართვის საკითხებში მომსახურების კომპლექსს, ამ სისტემის ვრცლად გადახედვასა და შეფასებაში. თანამედროვე კონცეფციებში ფიგურირებს აგრეთვე ტერმინი „საკადრო აუდიტი“, რომლის მიზანია გამოავლინოს მუშაკთა სუსტი და ძლიერი მხარეები, განვითარების ტენდენციები და ქვეყნის შესაძლო ვარიანტები, კომპანიებში შეცვლილი სიტუაციების დროს. მეცნიერთა ნაწილი ხშირად იყენებს ტერმინს „პერსონალის აუდიტი“, რომელიც წარმოადგენს ორგანიზაციის საკადრო პოტენციალის დამოუკიდებელი ექსპერტიზის, ანალიტიკური შეფასებისა და საკონსულტაციო მხარდაჭერის სისტემას, რომელიც სამეურნეო-საფინანსო აუდიტთან ერთად შესაძლებლობას იძლევა გამოვლინდეს:

➤ ორგანიზაციის საკადრო პოლიტიკის შესაბამისობა მისი განვითარების მიზნებთან და სტრატეგიასთან;

➤ ნორმატიულ-სამართლებრივ საფუძველზე ფუნქციონირებადი ორგანიზაციის პერსონალის საქმიანობისა და მართვის სტრუქტურების შესაბამისობა;

➤ სხვადასხვა ამოცანების გადაწყვეტის მიმართულებით საკადრო მუშაობის ეფექტურობა, რომელიც წარმოიქმნება ორგანიზაციის ხელმძღვანელობის, ცალკეული ქვედანაყოფების წინაშე, რაც თავის მხრივ, სოციალური პრობლემების რისკს ზრდის.

ზემოთ აღნიშნული პოზიციებიდან განვიხილოთ საქართველოს კომერციულ ბანკებში აუდიტის შემოთავაზებული სახეების გამოყენების ასპექტები.

როგორც ცნობილია, აუდიტს ყოფენ ორ სახედ: გარე და შიდა აუდიტი. გარე აუდიტი უნდა ჩატარდეს დამოუკიდებელი აუდიტორის მიერ. მისი დამოუკიდებლობა კი განისაზღვრება როგორც საკანონმდებლო, ასევე ეთიკის ნორმებით. აუდიტორის წინაშე არსებული მიზნებისა და ამოცანების მიხედვით გარე აუდიტი იყოფა სავალდებულო და საინიციატივო აუდიტად. სავალდებულო აუდიტი ტარდება იმ შემთხვევაში, როდესაც მისი ვადები და მოცულობა განსაზღვრულია საკანონმდებლო აქტებით. საინიციატივო აუდიტი კი ტარდება ნებისმიერ დროს იმ მოცულობით, რომელიც განისაზღვრება კომერციული ბანკების მოთხოვნით გაფორმებული ხელშეკრულების ფარგლებში.

სავალდებულო აუდიტის ჩატარების დროს აუდიტორის წინაშე დგას ერთადერთი ამოცანა – შესამოწმებელი ბუღალტრული ანგარიშგების არსებითი ასპექტების უტყუარობის შესახებ აზრის ფორმირება და შემდგომ გამოხატვა. ამ პროცესში აუდიტორს შეუძლია გადაწყვიტოს შუალედური ამოცანებიც: კერძოდ, განსაზღვროს კომერციული ბანკების მიერ განხორციელებული გარიგებების შესაბამისობა კანონმდებლობასთან; შეამოწმოს საგადაამხდლო-საანგარიშსწორებო დოკუმენტები, საგადასახადო ანგარიშსწორებები და ა.შ. საინიციატივო აუდიტის პროცესში აუდიტორის წინაშე დგას კონკრეტული ამოცანა, რომელიც ემსახურება ხელშეკრულებით განსაზღვრული მიზნის მიღწევას. ასეთი ამოცანები შეიძლება იყოს: კონსულტაციები, ფინანსური მდგრალობის ანალიზი, მიმოხილვითი შემოწმება, ანგარიშსწორებათა შემოწმება და ა.შ. ამ დროს მიღწეული შედეგები შეიძლება იყოს მრავალმხრივი: გამოვლენილ ნაკლოვანებათა აღმოფხვრა, პერსონალის სწავლება, სტრატეგიული დაგეგმვა, აქტივების უზრუნველყოფის შემოწმება და ა.შ.

კომერციული ბანკების სისტემაში ძალზე არსებითია შიდა აუდიტის ინსტიტუტების განვითარება, რომელსაც

მიეკუთვნება ბანკების მიერ დანიშნული შიდა აუდიტორები ან შიდა აუდიტორთა ჯგუფები. შიდა აუდიტი ემსახურება ბანკის მესაკუთრეთა ინტერესებს და აქედან გამომდინარე, უნდა იყოს არჩეული აქციონერთა და დამფუძნებელთა კრებაზე. შიდა აუდიტორული სამსახურის ამოცანას წარმოადგენს დაეხმაროს კომერციული ბანკების სხვადასხვა სამსახურების ხელმძღვანელებს ეფექტურად შეასრულონ თავიანთი თანამდებობრივი მოვალეობები. შიდა აუდიტის განყოფილება წარმოადგენს ორგანიზაციის შემადგენელ ნაწილს და ფუნქციონირებს ხელმძღვანელობისა და დირექტორთა საბჭოს მიერ განსაზღვრული პოლიტიკის ჩარჩოებში. შეიძლება დაისვას საკითხი: შიდა აუდიტის ეფექტური ფუნქციონირების პირობებში რამდენად აუცილებელია გარე აუდიტის ჩატარება, ხომ არ გამოიწვევს ეს გარემოება დამატებით არაეფექტურ ფინანსურ ხარჯებს? ცხადია ამ მოსაზრების გასაბათილებლად საკმარისია რამდენიმე არგუმენტის მოტანა.

უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია, რომ, „საქართველოს კანონით კომერციული ბანკების შესახებ“ (1996 წ. 23 თებერვალი) საფუძველზე, (მუხლი 27)

➤ თითოეული კომერციული ბანკი და მისი შვილობილი საწარმო ვალდებულია ყოველწლიურად მოიწვიოს გარე აუდიტორი და ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილი წესით ჩაატაროს გარეაუდიტორული შემოწმება.

➤ თითოეული კომერციული ბანკი ვალდებულია გარეაუდიტორული შემოწმების დასრულებისთანავე ეროვნულ ბანკს წარუდგინოს შემოწმების სრული ანგარიში და გამოაქვეყნოს ეროვნული ბანკის წესებით განსაზღვრული საფინანსო ანგარიშგება და გარეაუდიტორული დასკვნა.

ამავდროულად, ზემოთ აღნიშნული კანონის (თავი III, მუხლი 16, პუნქტი მე-3) შესაბამისად, აუდიტის კომიტეტის ძირითადი ფუნქციაა ბანკის შიდა და გარე აუდიტორების ფუნქციონირების ხელშეწყობა. აღსანიშნავია ასევე, რომ შიდა და გარე აუდიტს გააჩნიათ არსებითი და კარდინალური განსხვავებები:

➤ შიდა აუდიტორის დამოუკიდებლობა პირობითია, რადგან იგი ექვემდებარება უშუალოდ კომერციული ბანკების ხელმძღვანელობას, მმართველობას ან აქციონერთა კრებას, მაგრამ ნებისმიერ შემთხვევაში შიდა აუდიტორს ხელმძღვანელობის წინაშე გააჩნია ვალდებულება და ფინანსური დაინტერესება, რაც განისაზღვრება შრომითი ხელშეკრულებით და შინაგანაწესით.

აუდიტის კომიტეტი სამეთვალყურეო საბჭოს პერიოდულად აბარებს ანგარიშს თავისი საქმიანობის შესახებ. („საქართველოს კანონით კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“, თავი III, მუხლი 16, პუნქტი მე-2).

➤ შიდა აუდიტის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს არა ანგარიშგების სარწმუნოების დასაბუთება, არამედ რესურსების დანაკარგების აღმოფხვრისათვის საკონტროლო ღონისძიებების უზრუნველყოფა.

შიდა კონტროლის ფუნქციები უნდა შესრულდეს არა ეპიზოდურად, არამედ ყოველდღიურად, მხოლოდ ასეთ შემთხვევაშია შესაძლებელი იგი ეფექტური იყოს.

აუდიტი წარმოადგენს შესაბამის თეორიაზე დაფუძნე-

ბულ პრაქტიკული საქმიანობის სახეს, ხოლო ნებისმიერ თეორიას კი საფუძვლად უდევს პოსტულატები. 1961 წელს ამერიკელი მეცნიერების რ.კ. მაუციუსა და გ.ა. შარაფის მიერ შემუშავებულ იქნა აუდიტის რვა პოსტულატი, შემდგომში 1982 წელს ტ. ა. ლისა და 1985 წელს დ. კ. რობერტსონის მიერ შემოთავაზებულ იქნა კიდევ ორი პოსტულატი, ხოლო 1993 წელს კი შემუშავებულ იქნა მოცემული პროდუქტების ახალი ვერსია. აუდიტის უკვე შექმნილი თეორია და ზემოთ აღნიშნული პოსტულატები ცხადია არ შეიძლება ჩაითვალოს სრულყოფილად, ვინაიდან თანამედროვე მოთხოვნათა შესაბამისად მუდმივად იხვეწება და ინერგება ინოვაციური მიდგომები. ასე მაგალითად: ჩვენს ქვეყანაში, შიდა კონტროლი, რომელიც რევიზიის სახით ფიგურირებდა, საკმაოდ იყო განვითარებული. ყველა საწარმო წელიწადში ერთხელ ექვემდებარებოდა უწყებრივ რევიზიას. მაგრამ როგორც პრაქტიკამ აჩვენა, კონტროლის არსებულმა სისტემამ ვერ შეძლო დარღვევების აღმოფხვრა. გარდა ამისა, რაც უფრო მკაცრდებოდა კონტროლის სისტემა, მით უფრო იხვეწებოდა ბოროტმოქმედების მეთოდები. აქედან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ შიდა კონტროლის სისტემის სწორი ორგანიზაცია ამცირებს დარღვევების შესაძლებლობებს, მაგრამ ცხადია არ იძლევა მათი აღმოფხვრის გარანტიას. აუდიტორმა უნდა გაითვალისწინოს ის ფაქტი, რომ ორგანიზაციას გააჩნია უფლება დამოუკიდებლად განსაზღვროს საადრიცხო პოლიტიკის მთელი რიგი მეთოდები, ამიტომ ცხადია აუდიტის ჩატარებისას აუცილებელია აუდიტორმა იხელმძღვანელოს არა ზოგადი კანონით, არამედ უპირველეს ყოვლისა, შესაბამისად პერიოდში ორგანიზაციის საადრიცხო პოლიტიკით. ასევე აუდიტორი ვალდებულია დარწმუნდეს იმაში, რომ არ არსებობს მტკიცებულებები შესაბამისი ეკონომიკური სუბიექტის განვითარების პერსპექტივაში, შესაძლო სერიოზული ნეგატიური მოვლენების ალბათობის შესახებ.

სამეცნიერო ნაშრომის შესავალ ნაწილში ჩვენ შევხვებთ პერსონალის აუდიტის საკვანძო საკითხებს. მეცნიერთა გარკვეული ნაწილი გამოიყენებს ტერმინს „საკადრო აუდიტი“, „ადამიანური რესურსების აუდიტი“, ევროპული ქვეყნების პრაქტიკიდან კი გამომდინარეობს, რომ აუდიტი შრომით სფეროში მოიაზრება როგორც „სოციალური აუდიტი“, ხოლო პიერ კანდუს, ალენ კურესა და ჯაკ ივალენის შეხედულებით, სოციალური აუდიტი მიზნად ისახავს გაანალიზოს ყოველი რისკის ფაქტორი და წარმოადგინოს რეკომენდაციები მათ შესამცირებლად. ისინი გამოყოფენ სოციალური რისკების ოთხ კატეგორიას:

- კანონისა და შიდა წესების დარღვევის რისკი;
- ორგანიზაციის საკადრო პოლიტიკისა და პერსონალის მოლოდინის შეუსაბამობის რისკი;
- ადამიანური რესურსების არაადეკვატური მოთხოვნილების რისკი;
- სოციალური პრობლემებისადმი უყურადღებობის რისკი.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია საქართველოს კომერციული ბანკების აუდიტორულ

საქმიანობაში განვითარდეს და გაღრმავდეს კვლევები თანამედროვე კონცეფციების შესაბამისად, აუცილებელია დაიხვეწოს არსებული მიდგომები საქართველოს საბანკო სივრცესთან, კანონმდებლობასთან შესაბამისობაში, ამაღლდეს კომერციულ ბანკებში შიდა აუდიტის ინსტიტუტების ფუნქციონირების ხარისხი, ჯეროვანი ყურადღება უნდა მიექცეს არსებული მეთოდოლოგიის სრულყოფას, რაც თავის მხრივ მოიცავს პერსონალის აუდიტის საკვანძო საკითხებს და მეტად მნიშვნელოვანია, ვინაიდან პერსონალის აუდიტი განიხილება როგორც მმართველობითი აუდიტის შემადგენელი ნაწილი და ამასთან, ზღვარი კომერციული

ბანკების მთლიან მართვასა და მისი პერსონალის მართვას შორის პირობითია, ვინაიდან ორივე შემთხვევაში ობიექტად გვევლინება ცალკეული მუშაკი, ჯგუფი, ან მთელი პერსონალი, რაც საშუალებას იძლევა გამოყენებულ იქნას მეთოდოლოგიური მიდგომები საერთო საქართველოში საბანკო ეკონომიკის თანამედროვე ეტაპზე აუდიტორული საქმიანობის მეთოდოლოგიის სრულყოფით ხელი შეეწყობა ჩვენი ქვეყნის საბანკო სივრცეში აუდიტორული სამსახურების გააქტიურებას, რომლებიც მიზნად ისახავენ კომერციული ბანკების საქმიანობის ეფექტურობის ამაღლებას საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მონტგომერი, აუდიტი (თარგმნილი ინგლისურიდან, საქართველოს აუდიტორული საქმიანობის საბჭო, ნ. ქებაძის რედაქციით). „ფინანსები“, თბ. 1998 წ.
2. საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაცია, აუდიტისა და მარწმუნებელი მომსახურების საერთაშორისო ოფიციალური დოკუმენტების ცნობარი, თბ. 2004 წ.
3. საქართველოს კანონი კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ, თბ. 1996 წლის 23 თებერვალი.
4. საქართველოს ორგანული კანონი საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ, თბ. 2009 წლის 24 სექტემბერი.
5. ნ. გვარამია, აუდიტის მეთოდოლოგიის სრულყოფის საკითხები საქართველოს კომერციულ ბანკებში, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო, შ. რუსთაველის სახელწიფო უნივერსიტეტი, საერთაშორისო სამეცნიერო პრაქტიკული კონფერენციის მასალები, თბ. 2010 წ.
6. Жак Ришар. Аудит и анализ хозяйственной деятельности предприятия (перевод с француз. под ред. Л. П. Бельих), Москва, «Аудит» 1997 г.
7. И. Колбасов. Журнал «Аудит»; №10., 2008 г.

ACCOUNTING AND AUDITING PECULIARITIES OF COMMERCIAL BANKS

NAZI GVARAMIA

Doctor of Economics, Associated Professor of Sokhumi State University, Georgia

KEYWORDS: ACCOUNTING, AUDIT, COMMERCIAL BANKS

SUMMARY

The scientific work presents the world concepts in the sphere of audit on the modern stage, including, of course, the experience of European countries in the mentioned direction. Main aspects of “social”, “staff” and “personnel audit” been already approved in international practice are discussed, risks connected to social audit are highlighted as well as the types of audit are described and given in Georgian commercial banks according to applicable law in our country. Besides, the work is about major issues of carrying out inner and outer audit.

The work emphasises the role and importance of audit in modern management systems and this gives an opportunity to make a clear decision in connection with the quality of effectiveness of a company’s activity and its perfection. Hence, the scientific work is about the problems of importance of development of inner audit institutions in Georgian commercial banks, and recommendation offers and opinions on perfection of methodology of audit are given, accordingly.